

ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА НОВАТА МИТНИЧЕСКА РЕФОРМА В ЕС ВЪРХУ ФУНКЦИОНАЛНИТЕ И МЕТОДИЧЕСКИТЕ ПОДХОДИ В МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ

Доц. д-р Момчил Антов¹
Доц. д-р Силвия Костова
Гл. ас. д-р Жельо Желев
Докторант Боряна Пейчева
Докторант Антония Желева

Резюме

Изследването разглежда инициативата на Европейската комисия за Нова европейска митническа реформа, целяща посредством дигитализация да се опростят контролните процеси и да се подобри сигурността в международната търговия. Основната цел е да се изследва въздействието на Реформата върху функционалните и методическите подходи на митническия контрол и да се мотивират предложения за безпроблемното ѝ въвеждане. Направен е преглед на научна литература и нормативни актове относно Реформата и дигитализирането на митническите процеси; извършен е анализ на промените в подходите на митническия контрол; идентифицирани са положителните ефекти и потенциалните проблеми от дигитализацията на митническия контрол; очертани са основните предизвикателства и възможности пред участниците в митническите процеси. Основната теза е, че Реформата ще трансформира подходите в митническия контрол, с което ще се повиши неговата ефективност, но и ще е необходимо влягане на допълнителни ресурси от всички участници в митническите процеси. Чрез използваните аналитични методи са установени значими зависимости между променливи, свързани с дигитализацията и ефективността на митническите процеси. Изследването показва, че дигитализацията ще ограничи фактическите проверки и ще улесни комуникацията между митническите органи и бизнеса. От дескриптивния анализ се установи, че по-голямата част от респондентите оценяват положително дигитализирането на митническите процедури. Въпреки това съществуват предизвикателства, които трябва да бъдат адресирани, за да се осигури устойчивост и надеждност на Реформата.

Ключови думи: Нова европейска митническа реформа, митнически контрол, дигитализация, системен подход, анализ на данни.

JEL: H83, K33, M21, M49, O33.

¹ Участието на авторите при написване на студията е, както следва: доц. д-р Момчил Антов – Увод, т. 2, т. 4, Заключение; доц. д-р Силвия Костова – резюме на български и английски, т. 3; гл. ас. д-р Жельо Желев – т. 3; докторант Боряна Пейчева – т. 1.1; докторант Антония Желева – т. 1.2.

THE IMPACT OF THE NEW CUSTOMS REFORM IN THE EU ON THE FUNCTIONAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO CUSTOMS CONTROL

Assoc. Prof. Momchil Antov, PhD
Assoc. Prof. Silviya Kostova, PhD
Head Assist. Zhelyo Zhelev, PhD
PhD student Boryana Peycheva
PhD student Antonia Zheleva

Abstract

The study examines the European Commission's initiative for a New European Customs Reform, which aims to simplify control processes and improve the security of international trade through digitalisation. The main objective is to examine the impact of the reform on the functional and methodological approaches to customs control and to motivate proposals for its smooth implementation. To achieve this, a review of scientific literature and legal acts relevant to the reform and the digitalisation of customs processes was conducted; an analysis of changes in customs control approaches was carried out; the positive effects and potential problems of the digitalisation of customs control were identified; the main challenges and opportunities for participants in customs processes were outlined. The main thesis of the study is that the reform will change the approaches to customs control, which will increase its effectiveness, but will also require additional resources from all participants in customs processes. The analytical methods used have established significant dependencies between variables related to digitalisation and the effectiveness of customs processes. The study indicates that digitalisation will reduce factual controls and facilitate communication between customs authorities and businesses. The descriptive analysis shows that many respondents are positive about the digitalisation of customs procedures. However, there are challenges that need to be addressed to ensure the sustainability and credibility of the reform.

Key words: New European customs reform, customs control, digitization, system approach, data analysis.

JEL: H83, K33, M21, M49, O33.

Увод

Митниците се разглеждат като основен гарант за стабилността на Единния пазар в ЕС и пряко отговарят за ненакърняването на икономическите и жизнените интереси на европейските потребители при внос или износ на стоки от или за трети страни. За постигането на тези цели Европейската комисия (ЕК) работи постоянно в посока на модернизиране на митническото законодателство, като в този процес в една или в друга степен са въввлечени всички заинтересовани страни – национални митнически администрации и икономически оператори от страните членки на ЕС. В резултат на тези

усилия, през м. май 2023 г. Комисията предложи проект за реформа, целяща опростяване на Митническия съюз чрез намаляване на бюрокрацията, увеличаване на прозрачността и засилване защитата на финансовите и нефинансовите интереси на ЕС и страните-членки. Тази реформа е крайно наложителна, тъй като средата, в която оперират митниците, е много динамична, обемите на международната търговия през последните години отчитат постоянен ръст (както в количествено, така и в стойностно изражение), рисковете пред европейския бизнес и потребители се променят (поради появата на нови стоки и технологии), а общата геополитика и военните действия в Украйна и Близкия изток промениха основните търговски маршрути от и към Съюза. Понастоящем митниците в ЕС функционират при съблюдаването на принципи, методи и подходи, непроменени от над 50 години и въпреки усилията за актуализиране на митническото законодателство и дигитализиране на тяхната дейност, те все по-трудно се справят с поставените им задачи.

Акцентът в предложението за Европейска митническа реформа се поставя върху електронния обмен на широк обхват от данни за всяко движение на стоки през външните граници на Съюза и високо ниво на тяхната автоматизирана обработка. Това предполага извършването на значителни промени във функционалните и методическите подходи в осъществявания митнически контрол, тъй като използваният към момента процесен подход, основаващ се на принципа проверка на всяка отделна пратка и на всяко отделно движение на стоки, е твърде трудоемък и изисква все повече ресурси. Ето защо Европейската комисия „вижда“ бъдещето на митниците изградено на база приоритетното приложение на системния подход в контрола (2023). Именно посредством възможностите за дигитална обработка на големи бази от данни и информация за цялостното поведение на икономическите оператори биха се създали условия за извършването на по-прецизен анализ на риска. Той ще позволи на митническите органи по-ефективно да насочват своето контролно правомощие към конкретни пратки и/или икономически оператори. С Реформата не се цели отхвърляне на процесния подход, а оптималното му използване само по отношение на онези подконтролни обекти, които застрашават във висока степен интересите на ЕС, бизнеса и гражданите в страните-членки.

Промените могат да бъдат определени като революционни или дори като прекалено амбициозни, но при успех Реформата би поставила началото на един нов подход към митническия контрол, без аналог в световен мащаб (Ангов, М., 2023). Всяка промяна води до нови възможности, но може да породии и редица проблеми, които да окажат директно въздействие върху ефективността и ефикасността на митническата контролна система или върху бизнес моделите на икономическите оператори. Ето защо разглеждането на предложенията за промяна както от теоретична, така и от практикоприложна гледна точка, на този ранен етап от Реформата, е от съществено зна-

чение, за да може да се оцени посоката на нейното въздействие върху системата на митническия контрол в ЕС и в частност върху всички заинтересовани страни.

Целта на настоящата разработка е да се изследва въздействието на Новата европейска митническа реформа върху функционалните и методическите подходи на митническия контрол. На тази база се мотивират предложения за нейното безпроблемно имплементиране при съблюдаване интересите на всички заинтересовани страни.

Поставената цел се реализира посредством изпълнението на следните задачи:

- да се направи преглед на научната литература и нормативните актове на национално и общоевропейско ниво, имащи отношение към Реформата и свързаното с нея дигитализиране на митническите процеси;
- да се извърши анализ и оценка на промените във функционалните и методическите подходи на митническия контрол през призмата на Новата митническа реформа;
- да се идентифицират, изследват и анализират положителните ефекти и потенциалните проблеми от дигитализацията на митническия контрол;
- да се очертаят основните предизвикателства и възможности пред участниците в митническите процеси, породени от Реформата.

Обект на изследване в настоящата студия са организацията и осъществяването на митническите формалности в ЕС през призмата на предвидените промени в Новата европейска митническа реформа.

Предмет на изследване е въздействието на Реформата върху приложимите функционални и методически подходи при осъществяването на митнически контрол в страните-членки на ЕС.

В настоящата студия е използван методът на **научен анализ** върху резултатите от две проведени анкетни проучвания сред служители в Агенция „Митници“ (504 респонденти) и икономически оператори от страната (342 респонденти). Поставени са два акцента, като единият е дигитализацията на митническите дейности, а другият – организацията, методиката и ефективността на последващия митнически контрол. **Дескриптивният метод** е приложен по отношение на **анкетните проучвания**, за да се опишат съществени съотношения в отговорите на респондентите. За аргументиране и увереност в статистическата значимост на данните е приложен **коэффициентът на контингентност** (Cramér's V). Въз основа на него са анализирани само онези аспекти, при които е установено, че има статистически значима връзка с хи-квадрат теста. В резултат на дескриптивен анализ са изчислени p-value и са дискутирани статистически значимите аспекти от проучването с умерена до силна връзка между две променливи. За обосновка на резултатите, относно ефекта от дигитализирането на митническите процеси и опти-

мизирането на обработката и анализа на данни, е използвано софтуерното приложение **IBM SPSS**.

В научната разработка се защитава **тезата**, че *чрез Новата европейска митническа реформа ще се трансформират подходите в митническия контрол, с което ще се повиши неговата ефективност, но и ще е необходимо влагане на допълнителни ресурси от всички участници в митническите процеси*.

1. Литературен преглед

1.1. Трансформация на функционалните и методически подходи през призмата на дигитализацията в Новата европейска митническа реформа

Движението на стоки не е самоцелно, а е съпътствано от спазване на определени правни регулации в страните на внос, износ и транзит. Установяването на съответствие на търгуваните стоки с действащото законодателство и съотносимите към тях търговски, транспортни и митнически документи е една от основните оперативни задачи на митническите администрации. Наличието на несъответствие може да бъде предпоставка за движение на контрабандни или забранени стоки. Предвид все по-големите обеми и разнообразие от стоки, които се придвижват през международните граници, задачата на митническите органи за извършване на контролни действия с цел съответствие на целия стоков трафик става все по-непосилна. Това поражда необходимостта от дигитализиране на митническата дейност като цяло, за да може да се осъществява ефективен контрол.

1.1.1. Понятието дигитализация в митническия контрол и урегулирането на дигитализацията в международната правна рамка

В научната литература съществуват множество определения за понятието дигитализация, като се извършва ясно разграничение между цифровизацията и дигитализацията. Според Орехов цифровизацията е процес на работа в безкнижна среда, в която документооборотът се съхранява на електронни носители и отделните работни процеси са създадени в дигитален формат, докато при дигитализацията се променя моделът, който търпи трансформация, опростяване и модернизиране (2020). Рафаилова обединява двете понятия дигитализация и цифровизация, като според нея дигитализацията се характеризира с използването на цифрови данни и средства с цел генериране, обработка и съхранение на информация в цифров формат (Рафаилова, стр. 377). Подобно становище заема и Лазарова, според която дигитализацията е съвременен израз на преобразуване на „аналоговите информационни ресурси“ в дигитални (цифрови) системи, чрез които по-лесно и сигурно се

въвежда, обработка и съхранява информация (Лазарова, 2019, стр. 97-98). Рейс и съавтори правят научно изследване относно значението на понятието дигитализация, като анализират вижданията на 16 авторски колективи. Изводът, до който достигат, е подобен на гореописаните, а именно, че дигитализацията е феномен от трансформиране на аналоговия в цифров език, който може да подобри деловите отношения в бизнеса, добавяйки стойност в икономиката и за обществото като цяло (2019). Всички посочени автори се обединяват около становището, че средствата, които ще доведат до същинската дигитална трансформация на дейностите в публичния и частния сектор, са интернет на нещата (IoT), мобилни приложения, изкуствен интелект (AI), Машинно обучение (ML), Дълбоко обучение (DL), облачни технологии, блокчейн технологии, добавена и виртуална реалност, бизнес интелигентност и обработката на големи данни и др., като тяхното внедряване ще промени съществено съвременните модели на работа. При съпоставяне на авто-ровите дефиниции за цифровизация и дигитализация с европейската митническа правна рамка може да се посочи, че с чл. 6 и чл. 16 от Митническият кодекс на Съюза (МКС) (2013) се дефинира използването на цифровизация по отношение на митническите формалности. Внедряването на горните технологии в митническия контрол за първи път се упоменава в предложението за Нова европейска митническа реформа (НЕМР) (2023), която ще замени действащия МКС (European Commission, 2024).

Дигитализацията в митническия контрол може да бъде разгледана от различни гледни точки, но с основополагащо значение е нейната международна правна рамка. С водеща роля, в това отношение, е Международната конвенция от Киото (1975) и нейната ревизирана версия (1999), която има за цел насърчаване на международното сътрудничество и развитието на глобалната световна търговия чрез улесняване и уеднаквяване на митническите формалности. ЕС ратифицира изменената конвенция с Решение 2003/231/ЕО и с този акт се регламентират стандарти относно редица митнически формалности (2003). Тези правни актове имат косвено влияние върху развитието на дигитализацията на митническия контрол в ЕС и се явяват основа за приемането на МКС и НЕМР.

С важно значение за дигитализацията на митническия контрол е и Митническата конвенция относно международния превоз на стоки под покритието на карнети TIR (Конвенция TIR) (2009) и в частност въвеждането на eTIR, който осигурява функционалния електронен еквивалент на Карнета (2021). Неговото дигитализиране значително улеснява използването му и съкращава времето за обработка на товарите по граничните пунктове и е добър пример, как митниците могат да се дигитализират в широк мащаб, както е заложено в НЕМР. Друг пример за това е дигитализирането на карнета АТА, създаден въз основа на Истанбулската конвенция за временно допускане на стоки (1993). През 2016 г. Международната търговска палата стартира пилотен проект с подкрепата на Световната митническа органи-

зация (СМО) за създаване на Карнет еАТА (2023). За разлика от еTIR тук се предвижда по-високо ниво на дигитализация, тъй като не само карнетът ще бъде издаван електронно, но той ще бъде видим единствено през електронно приложение еАТА за всички заинтересовани страни. Верифицирането на данните и потвърждение на съответствието ще се извършва от митническите органи чрез сканиране на QR кода на карнета и проверка на информацията в портала еАТА.

Значим международен правен акт е Рамката SAFE, в която WCO очертава стандартите за сигурност и улесняване на световната търговия, като в нея са предписани базови стандарти за безопасността на веригите за доставки (WCO, 2021) чрез въвеждане на повече дигитални инструменти. Към настоящия момент те са задължително условие за икономическите оператори (ИО), които кандидатстват и ползват статут Одобрен икономически оператор (ОИО) тип AEOS, но на практика с въвеждане на митнически контрол, базиран на системния подход с приемането на НЕМР, би било полезно, Рамката SAFE да стане общовалидна за всички ИО. Основните стандарти, които се засягат, са партньорство, сигурност, оторизация, технология, комуникация и улеснения (WCO, 2021, р. 24). Във връзка с дигитализацията, се обръща специално внимание не само на предварителното подаване на данни, но и на качеството на предоставената информация от ИО, тъй като то е в основата на извършване на ефективен митнически контрол чрез дигитални средства. В допълнение съгласно Рамката SAFE и НЕМР се предвижда *„частично прехвърляне на процесите по управление на митническите рискове“* (Антов, М., 2017, стр. 139) от митницата към ИО, което е част от международната тенденция за улесняване на митническите формалности, чрез внедряване на повече дигитални решения.

1.1.2. Трансформация на функционалните и методическите подходи

Подходите играят важна роля при изследване на даден проблем, тъй като те спомагат за определяне на перспективата, през която се пречупва разглежданата тематика. Според Кожухарова *„в понятието подход логически винаги се акцентира на основното направление на изследването, ..., на своеобразна гледна точка на обекта на изучаване“* (2015, стр. 36). За правилния избор на подход водещо място заема формулираната крайна цел на проучването, както и предвидените средства и способности за осъществяването му. Следователно съществува тясна връзка между поставената изследователска цел, подхода за достигането ѝ и средствата, които ще се приложат по време на самото изследване. На практика една и съща цел може да бъде достигната чрез използването на няколко или множество различни изследователски подходи, като това обособява провеждането на отделни изследвания и води до разглеждане на дадената проблематика цялостно, в дълбочина и до обогатяване на науката.

Съгласно действащата правна рамка, митническият контрол се извършва преди всичко въз основа на процесния подход. В съвременното дигитализацията е необходимото модерно средство за прилагане на процесния подход, тъй като високотехнологичните решения спомагат значително за събиране, анализиране и обобщаване на все по-голямо количество данни относно ефективността на даден процес чрез редица специфични техники и въз основа на различни показатели. Важно е да се отбележи, че дигитализацията значително променя взаимовръзките между отделните подпроцеси и начина, по който те комуникират. На практика предаването на информация все по-често се осъществява автоматично, което прави връзките между подпроцесите непрекъснати и навременни. Дигитализацията спомага и за осъществяването на значително по-урегулиран контрол при функциониране на самите процеси и техните подпроцеси, което води до гарантиране на правилното и коректно протичане на процеса по време на неговото функциониране.

Класически модел за приложение на процесния подход се явява цикълът на Деминг (2014), въз основа на който се преминава през следните четири етапа за разработване на нов процес или оптимизиране на съществуващ такъв: **Планиране (Plan)**, **Тестване (Do)**, **Проверка (Check)**, **Действие (Act)**. Последващи научни изследвания доразвиват цикъла на Деминг, като се създават усъвършенствани модели за прилагане на процесния подход, в които информационните технологии намират място както за анализиране на текущия процес, така и за неговата оптимизация. Според Ван Лоул и колектив бизнес процесите следва да се познават в дълбочина, което означава, че трябва да се изследва тяхната „зрялост“ (2012, р. 2). Авторите правят проучване и представят шесткомпонентен Модел за измерване зрелостта на процеса (Business Process Maturity Model - BPMМ), който показва доколко добре наистина функционират процесите съотнесено към очакваната ефективност. Зрелостта има за цел, системно да оценява и подобрява компетентността, способностите и организацията на процесите, необходими за постигане на действителна ефективност. Подобна методика се използва и при оптимизиране на основните митнически процеси внос, износ и транзит на стоки съгласно МКС, като типични примери за това са постоянното развитие и надграждането на националните и европейските митнически информационни системи, които се явяват базови дигитални средства за тяхното функциониране. В резултат на това контролните действия, с цел установяване на съответствие на всеки един етап от митническия процес, се извършват за всяка пратка поотделно при движението ѝ от и към митническата територия на ЕС. С внесените предложения в НЕМР, акцентът се измества върху системния подход, тъй като външни влияния (значително нарасналият обем на електронната търговия, геополитиката, развитието на дигиталните инструменти и др.) оказват натиск върху системата на митническия контрол, което налага

нейното модернизиране и цялостно преобразуване. Това предполага и предстоящия обрат в акцента на приложимите подходи.

Колкото по-комплексна е дадена система, каквато се явява системата на митническия контрол, толкова по-вероятно е, в процеса на функционирането ѝ да се появяват грешки, които следва да бъдат идентифицирани, анализирани и коригирани. Важен аспект в системния подход, който оказва влияние върху функционирането на цялото, са видовете системни грешки, които могат да се появят в хода на действие. Въз основа на изследванията и трудовете на редица автори, Адамс и Хестър систематизират и обобщават различните типове грешки, които могат да бъдат допуснати по време на прилагането на системния подход при разбирането и решаването на проблеми в системите (2012, р. 233), като в основата си те се дължат на човешка намеса. Това означава, че с въвеждане на НЕМР, базирана на дигитална трансформация на митническия контрол като цяло, може да се достигне до минимизиране на системните грешки, тъй като оперативните митнически дейности няма да изискват човешка намеса, а ще се извършват автоматично.

На практика **системният** и **процесният** подход в митническия контрол взаимно се допълват, тъй като те изследват системата под различен ъгъл, като дават комплексна представа за различните нива на нейното състояние, слабостите ѝ и начините, по които тя може да се оптимизира. Те намират широко приложение в дейността на митниците и могат да покажат как имплементирането на дигитални средства при прилагането им подобрява цялостното функциониране на системата на митническия контрол. Прилагането на системния подход, чрез внедряването на НЕМР, е всеобхватен начин за изследване, изучаване и анализиране на цялото, тъй като той се фокусира върху визията, структурата и архитектурата на самата система. Процесният подход, от своя страна, е насочен към конкретните операции, които се извършват във всеки един елемент на системата.

1.2. Трансформация на функционалните и методическите подходи през призмата на дигитализацията в последващия митнически контрол

1.2.1. Преглед на последващия митнически контрол

На международно равнище основен тласък в развитието на последващия контрол в митническата дейност е даден с Ревизираната Конвенция от Киото. Договарящите се страни по Конвенцията приемат, че за да постигнат желаното опростяване и хармонизиране на митническите процедури, следва да използват съвременни техники като управление на риска и контрол, базиран на одит (1999). Друг международен акт, в който се регламентира и едновременно с това насърчава прилагането на последващ митнически контрол, е приетото Споразумение за улесняване на търговията на Светов-

ната търговска организация (СТО)². В него се посочва, че с оглед ускоряване освобождаването на стоките всеки член на СТО трябва да приеме или поддържа последващ одит, за да гарантира спазването на митническите и други свързани закони и разпоредби (World Trade Organization, 2014).

В Решение на Съвета от 17 март 2003 година относно присъединяването на Европейската общност към Протокола за изменение към Международната конвенция за опростяване и хармонизация на митническите процедури е залегнала разпоредбата, че *„митническите системи за контрол включват контрол, основан на одита”* (Съвет на ЕС, 2003). В Решението е изведена дефиниция на т.нар. „контрол, основан на одит”, а именно: *„мерките, чрез които митниците се уверяват в акуратността и автентичността на декларациите чрез проверка на съответните книги, записи, бизнес системи и търговски данни, държани от заинтересованото лице”* (Съвет на ЕС, 2003). В своя Наръчник за извършване на последващ контрол Световната митническа организация (СМО) дефинира понятието последващ контрол като *„структурирано изследване на съответните търговски системи на бизнеса, договори за продажба, финансови и нефинансови записи за продажби, физически запаси и други активи като средство за измерване и подобряване на съответствието”* (World Customs Organization, 2018).

На европейско ниво последващият митнически контрол е правно регламентиран в чл. 48 от МКС, съгласно който след вдигане на стоките, митническите органи могат да проверяват точността и пълнотата на информацията, подадена в митническата декларация, както и наличието, автентичността, точността и валидността на всички придружаващи документи, и могат да проверяват счетоводната отчетност на декларатора и други видове отчетност, която се отнася до операциите с въпросните стоки или до предварителни или последващи търговски операции с тях (2013). С Новата реформа на ЕС се предвижда, разпоредбите на чл. 48 от МКС да бъдат допълнени, като се разширят правомощията на митническите органи, осъществяващи последващ контрол, а именно: *„да получават достъп до системите на операторите, за да извършват проверка на спазването на задължението за осигуряване или предоставяне на разположение данни на Центъра за митнически данни на ЕС”* (2023). МКС съдържа общите основания за извършването на последващ митнически контрол, но процесуалните разпоредби и самата технология за неговото прилагане се определят въз основа правните норми на всяка една държава-членка на ЕС.

В Република България нормативният акт, уреждащ извършването на последващ митнически контрол, е Законът за митниците (ЗМ). В ал. 1 на чл. 84 от ЗМ се посочва, че *“след вдигане на стоките митническите органи имат право да извършват последващ контрол чрез проверка на точността*

² Споразумение за улесняване на търговията на Световната търговска организация - The Trade Facilitation Agreement (TFA)

и пълнотата на информацията в декларациите и на придружаващите документи, и проверка на счетоводната отчетност на декларатора, и други видове отчетност, свързани с операции със съответните стоки или с предварителни или последващи търговски операции ” (1999). Както става ясно и от законодателните разпоредби, последващият контрол не е ограничен по отношение на операциите, които се извършват в контролирания обект. Той проверява цялостната дейност, посредством систематични и последователни контролни процедури, насочени върху материалната, счетоводната и финансовата отчетност на икономическите оператори.

Последващият митнически контрол е определян от Кларк като методология за улесняване движението на стоки чрез процес на подбор, основан на риска, който премества организацията за управление на границите от процес, базиран на транзакции, към подход, основан на одит (2017). Ди Анджело характеризира системата на последващия митнически контрол като *„позволяваща 360-градусова проверка и събиране на информация относно организационните, административните и вътрешни процедури на бизнес оператора, чиято цел е основно да помогне на компанията да спазва по-добре митническите процедури“* (2023, pp. 36-37).

От изложените дефиниции ясно се откроява ролята на системния подход при извършването на последващ митнически контрол. Именно това подчертава ключовото му значение за бъдещото развитие на митническите контролни процеси, разгледани през призмата на Новата митническа реформа. Тя предвижда, оценката и анализът на риска да бъдат базирани на цялостните вериги за доставки, а не на всяка отделна транзакция, както досега (European Commission, 2023). Новото партньорство между митническите органи на ЕС и между митниците и бизнеса ще от ключово значение за успеха на този нов подход (Pickett & Wolfgang, 2023). С модернизацията на митническото законодателство и прилагане на последващ контрол се облекчава контролът над веригата на доставките, като се намалява броят на извършваните проверки преди вдигането на стоките, т.е. на предварителния и текущия етап от извършваната контролна дейност и се компенсира с общ, основан на риска и на последващи действия подход. Прилагането на последващ контрол нерядко е свързано с тромави и продължителни контролни процедури, които макар и след вече осъществени доставки, водят до намеса и затруднения в бизнес процесите. Това налага трансформация на контролните подходи, които да отговарят на новите изисквания и които да улеснят както международната търговия, така и контрола върху нея.

1.2.2. Трансформация на подходите в последващия митнически контрол през призмата на дигитализацията

Както се посочва и по-горе, технологичен напредък бележат процесът по обработка на митническите декларации и придружаващите ги митнически и транспортни документи, граничните проверки на стоките и доку-

ментите, но се забавя темпът на развитие при извършването на последващ митнически контрол. Той е в основата на системния подход на контрола, препоръчан и в Доклада на групата на експертите (Wise Persons Group, 2022), който ще бъде наложен от Новата митническа реформа на ЕС. В своя доклад групата на експертите, сформирани от Европейската комисия, определят митническата система като „запушена“, тъй като трябва да обработва голям обем от стоки чрез „тромавия“ подход, базиран на транзакции (Wise Persons Group, 2022). Както посочват Венстра и Хаймън, въпреки че светът, търговията и следователно митниците претърпяха много промени, основният оперативен подход на митническия контрол остана до голяма степен същият: целеви намеси въз основа на данни, събрани чрез декларации (2023).

В тази връзка са предвижданите изменения с Реформата на митниците и постепенното преминаване към нови контролни подходи и мерки за съответствие. Плануваните облекчения и опростявания, особено за доверените и проверени търговци (Lux, 2024), ще наложат системен надзор и контрол при необходимост. Системният надзор, както го определят Хаймън и Питърс, *„не се простира до наблюдение на транзакции с конкретни стоки за определен период, а разглежда съществуването, вида и действието на мерките за вътрешен контрол на икономическия оператор“* (Heijmann & Peters, 2022, p. 15).

Оптимизирането на митническия контрол на предварителния етап и редуцирането му на текущия етап налага усъвършенстването и дигитализирането на последващите контролни действия на митническите органи. Наред с напредъка в дигитализирането на процесите по предварителния и текущия контрол в митническата дейност следва да бъде отделено необходимото внимание и на дигитализацията в последващия контрол.

Новите правила, въведени от Реформата, ще възложат допълнителни отговорности и нови изисквания към икономическите оператори, свързани с дигитализиране на митническите формалности. Успоредно с това, ще се надстроят и информационните митнически системи по събиране и обработка на данните. В тази насока е предвиденият Център за митнически данни на ЕС, който, както посочва ЕК, е *„проектиран да се развива с течение на времето в съответствие с новите изисквания в митническите операции, за разлика от традиционните информационни системи, които са изградени само за конкретни процеси и цели“* (European Commission, 2023). Контролът на стоките постепенно ще премине към контрол върху данните за стоките. Цифровият преход налага актуализиране и усъвършенстване на механизмите и подходите на митническия контролен процес, за да бъде ефективен и да изпълнява своите основни функции. За преодоляване на предизвикателствата, които съпътстват Реформата (Ангов, М., 2023), ще се наложи трансформиране на функционалните и методическите подходи на осъществявания конт-

рол, като се акцентира върху цифрови, системни и централизирани механизми.

2. Анализ и оценка на промените във функционалните и методическите подходи на митническия контрол през призмата на новата митническа реформа

За правилното разбиране на концепцията в предложението от Европейската комисия (ЕК) за цялостна реформа на митническата контролна дейност в ЕС, е важно поддържането на добро ниво на информираност по отношение на процесите и промените във вътрешната и външната среда на митниците. Поради ранния етап на Реформата е трудно да бъдат давани конкретни практически оценки относно реалистичността на предложенията и очаквания ефект от тях, тъй като в ЕК все още протичат процеси по адаптирането им съобразно реалните възможности за и потребности от нейното развитие. Внимание заслужава и обстоятелството, че значителна част от икономическите оператори не са запознати в достатъчна степен с предложените промени и това не им позволява да идентифицират както положителните, така и отрицателните им страни. Въпреки това изследването на ефектите от отделните компоненти на Реформата е възможно от теоретична гледна точка, като добри резултати в тази насока могат да бъдат постигнати посредством извършването на SWOT анализ. Имайки предвид спецификата на митницата в качеството ѝ на част от публичния сектор, то тя не преследва положителен финансов резултат и нейните цели не са насочени към растеж на дейността. Това налага необходимостта при извършването на SWOT анализ да се вземат под внимание само специфични аспекти от потенциалните промени в потребностите и очакванията на клиентите на митниците, появата на нови контролни подходи и свързаните с това разходи и инвестиции, предстоящите промени в законодателството и във външнотърговската политика на ЕС, вътрешната организация на административните процеси в митниците и др.

Без да се претендира за изчерпателност, базирайки се единствено на проведени от авторите проучвания и изследване на нормативна уредба и публикации по темата, четирите елемента на SWOT анализа са представени в зависимост от средата, в която се проявяват.

Изследвайки *вътрешната среда* на митническите контролни системи, то могат да бъдат очертани *силните* и *слабите страни* на НЕМР, като това са аспекти, върху които митниците могат пряко да влияят и да ги контролират. За тяхното дефиниране е използвана и информация от проведени допитвания сред фокус групи (митнически служители и икономически оператори), като са взети под внимание и ресурсите, с които разполагат митниците и организацията на вътрешните им процеси.

Таблица 1

SWOT анализ - силни и слаби страни на Новата европейска митническа реформа

	Силни страни	Слаби страни
Вътрешна среда	- Засилване дигитализацията на митниците - Унифициране на митническите процедури - Подобрен анализ на риска - Подобрено разпределение на ресурсите за издръжка и развитие на митническите администрации в ЕС - Нови митнически улеснения - Предефиниране на контрола върху е-търговията	- Концентрация на много дейности и отговорности в единния Митнически орган на ЕС (EU Customs Authority) - Допълнителни разходи за обучение и преквалификация на митнически служители - Ангажиране на много участници във веригите за доставки - Различно национално наказателно законодателство в страните-членки - Нереалистичен Timetable на Реформата

СИЛНИ СТРАНИ

➤ **Засилване дигитализацията на митниците.** Акцентът в европейската митническа реформа се поставя върху **унифицирания електронен обмен на данни** за всяко движение на стоки през външните граници на Съюза и респективно високо ниво на тяхната автоматизирана обработка. В основата на този обмен е изграждането на специален **Център за митнически данни на ЕС** (Central EU Data Hub), който ще обработва всички митнически процеси, премахвайки националните митнически информационни системи, преустановявайки използването на познатите днес митнически декларации (ЕАД) в целия ЕС и намалявайки разходите за IT решения на ниво държави-членки и отделни икономически оператори. EU Data Hub ще си взаимодейства с базите данни на други регулаторни национални или европейски органи, което ще гарантира обработката и на немитническа по своя характер информация, но имаща отношение към сигурността и безопасността на веригите на доставки. За тази цел на принципа на Single Window е предвидено **еднократно подаване на данни** от ИО в реално време. По-високото ниво на дигитализиране на митниците е основна предпоставка за промяна и в използваните подходи в контролната им дейност. Конвенционалните проверки на всяка отделна пратка ще бъдат пренесени приоритетно в електронна среда, базирайки се на резултати от автоматизиран анализ на риска и системна оценка на ИО;

➤ **Унифициране на митническите процедури.** Една от основните цели на Реформата е премахване на т.нар. „национални“ практики в страните-членки, които компрометират единното приложение на митническото законодателство в Съюза. Като добра предпоставка за това е предложението за изграждане на единна **Европейска митническа агенция (ЕМА)**, имаща възможност за централизирано вземане на решения и унифициране на митническите санкции в ЕС. Това ще доведе и до промени в организацията на

редица митнически процеси, свързани преди всичко с издаването на разрешения за достъп до опростени процедури, ползване на банкови гаранции или обжалване на решения на митническите органи. Концентрирането на тези и други действия в един централен орган ще доведе до повишаване прозрачността и предвидимостта във функционирането на цялата митническа система в ЕС.

➤ **Подобрен анализ на риска.** Имайки предвид световните тенденции в развитието на митническия контрол, то и в ЕС се отделя съществено внимание на анализа на риска по отношение на презграничното движение на стоки. В НЕМР е предвидено неговото автоматично извършване предимно на общоевропейско ниво, а не толкова на национално, като целта е ограничаване на възможностите за различия, пропуски и грешки. Като добра основа за това могат да се използват достиженията в развитието на текущите митнически информационни системи (ICS2 – 1/2/3 + PLACI, AES, NCTS фази 5 и 6 и др.). В същото време анализът на риска по отношение на вноса, износа и транзита на стоки ще се извършва на база по-голям обем от данни, събирани не само от повече участници във веригите за доставки, но и обхващащи по-широк кръг от информация за самите стоки, участващите в сделките лица, транспортните процеси и финансови транзакции. Именно при анализа на риска са най-видимите доказателства за преминаване от процесен към системен подход в митническия контрол, тъй като проверките „пратка по пратка“ се заменят с проверки на бизнес модели и поведение на широк кръг от икономически оператори.

➤ **Подобро разпределение на ресурсите за издръжка и развитие на митническите администрации в ЕС.** Изграждането на Митнически орган на ЕС е предпоставка за своевременно и по-точно насочване на ограничените финансови, технически и човешки ресурси на митниците. Като база за това ще се използват резултатите от анализа на риска по отношение на трафика през определени митнически пунктове по външните граници на ЕС, движението на рискови стоки и поведението на рискови ИО. Подобен нов подход значително ще улесни и в същото време ще повиши ефективността на митническите администрации в ЕС, тъй като те ще могат да насочват усилията си там, където нивата на риск са по-високи, но вече разчитайки не само на собствени усилия, но и на съдействие от единния митнически орган.

➤ **Нови митнически улеснения.** С въвеждането на НЕМР ще се даде приоритет на митническите улеснения и достъпа до опростени митнически процедури (като самооценка, централизирано оформяне, отложено плащане на мита, автоматично вдигане на стоките при нисък риск и др.) за онези от икономическите оператори, които покриват съответните критерии. Това е от полза както за самите ИО поради намаляване на времето и разходите за митническо оформяне на техните стоки, така и за митницата поради освобождаване на контролни ресурси и тяхното по-ефективно насочване. Разре-

шаването и приложението на опростени митнически процедури и в момента е обект на проверки от митническите органи, базирани на системния подход, тъй като те имат за цел да установят съответствието на дейността на ИО с митническите и немитническите изисквания по отношение на техните стоки. Бъдещото развитие на митническия контрол е именно в такава посока, като към проверки на база процесен подход ще се пристъпва при необходимост и наличието на високи нива на риск за конкретни пратки и/или икономически оператори.

➤ **Предефиниране на контрола върху е-търговията.** Реформата предвижда премахване на прага за нискостойностни пратки (до 150 EUR), което ще позволи на контрола да обхване всички стоки без оглед на тяхната стойност и ограничаване на измамите в това направление. Въвежда се и опростяване на начина за определяне на митата, с което хилядите възможни варианти на ставки се намаляват само до четири групи. Събирането на мита ще бъде опростено с разширяване на съществуващата схема IOSS (Import One Stop Shop), като те бъдат добавени в използваните и към момента Н7 електронни митнически декларации с намален набор от данни. По този начин се създават условия за автоматизирана обработка на пратките, намаляване на времето за тяхното митническо оформяне и не на последно място – ограничаване на възможностите за грешки или измами с последващо неплащане на вносни митнически задължения.

СЛАБИ СТРАНИ

➤ **Концентрация на много дейности и отговорности в единен Митнически орган на ЕС.** Централизираното вземане на решения има както положителни, така и отрицателни страни, свързани преди всичко с ограничаването на възможността за отчитане на определени особености по места и потенциални технологични забавяния във времето. Липсата на директна комуникация между надзорна митница и ИО би имала по-скоро негативен ефект, тъй като се елиминира натрупаният до момента опит по отношение на стоковия трафик и поведението на икономическите оператори в отделните страни-членки. Претоварването с отговорности на Европейската митническа агенция (ЕМА) и разпростирането на правомощията ѝ върху територията на 27-те страни-членки неминуемо ще доведе до бавно и спорно, като ефективност, административно управление на митническите процеси. Имайки предвид позицията на „върховна институция“ в системата на европейския митнически контрол, Митническият орган на ЕС няма да е в състояние да разглежда конкретни казуси на принципа на процесния подход. Поради множеството национални особености в организацията на бизнес процесите в страните-членки използването на системния подход в работата на Митническият орган на ЕС неминуемо ще доведе до спорове, като ефективност, и възможност за изпълнение решения по отношение на вноса, износа и транзита на стоки.

➤ **Допълнителни разходи за обучение и преквалификация на митнически служители.** Имайки предвид заложените в предложението за митническа реформа промени в организацията на контролните процеси, то неминуемо ще са необходими значителни финансови средства и време за обучение и преквалификация на митническите служители във всички 27 страни-членки на ЕС за работа с тях. За да има положителен резултат от Реформата, е необходимо, всички промени да бъдат активирани едновременно, което предполага еднакво ниво на компетенции към даден момент, а това само по себе си е трудно осъществимо по обективни и субективни причини. Не бива да се подценява и възможността за „бойкот“ на промените от страна на митническите служители, най-вече поради ниска обща ИТ култура, консерватизъм или дори нежелание за преустановяване на определени практики. Преминаването от процесен към системно-ориентиран подход в митническия контрол предполага промени и в мисленето на самите контролни органи, а не само имплементиране на нови технологични и организационни решения.

➤ **Ангажиране на много участници във веригите за доставки.** С Реформата се предвижда, цялата налична в бизнеса информация за пратките да бъде налична и в митницата, като тук се имат предвид не само износителите, вносителите и превозвачите, но и финансови и застрахователни институции, терминални оператори, митнически брокери и други участници във веригите за доставки. EU Data Hub ще обменя информация и с други национални и общоевропейски контролни органи и институции. Всичко това в действителност представлява огромен обем от данни, не подлежащ на физическа обработка от митническите служители. Напълно реални са възможностите за забавяне в тяхната обработка и допускане на грешки поради ниското им качество, а оттам компрометиране ефективността на европейската митническа контролна система. Въвличането на много участници в даден процес поставя въпроса за унифицирането на използваните формати за обменяните данни. Това може да бъде наложено по административен път на европейските икономически оператори и въпреки евентуалните допълнителни разходи и усилия то да бъде изпълнено в определен срок. Не така стои въпросът с участниците във веригите за доставки и партньорските контролни органи и институции от трети за ЕС страни, които не са задължени да прилагат пряко общоевропейското митническо законодателство.

➤ **Различно национално наказателно законодателство в страните-членки.** Едно от предложенията в Реформата е унифициране на санкциите в ЕС за извършени митнически нарушения. Това може да бъде предизвикателство от законодателна гледна точка поради различните практики в страните-членки – приложение само на административни, само на наказателни или на комбинация от двата вида санкции. Идеята за унифициране на митническите санкции в ЕС не е нова и от гледна точка на контрола е правилна, тъй като ще елиминира риска от „миграция“ на митнически на-

рушения от една страна-членка в друга. Предвид възможността за едновременно промяна на административно-наказателните разпоредби в 27 страни-членки на ЕС, тази идея може да се окаже трудно изпълнима и да отслаби положителния ефект от Реформата на митническия контрол в ЕС.

➤ **Нереалистичен Timetable на Реформата.** Причина за това е предвиденият краен срок за нейното внедряване, а именно 2038 г., което с оглед на текущата динамика в дигитализацията на бизнеса и обществото е твърде далеч за IT решения, вземани днес. Въпреки че все още отделни нейни аспекти са дискуссионни, дори на ниво Европейска комисия, то се предлагат крайни срокове за тяхното изпълнение. Това затруднява както самите митнически органи, така и икономическите оператори при започването на подготовка за промени в митническите процеси, като може и да доведе до влягане на средства, време и усилия в неясни проекти и дейности.

Възможностите и заплахите, свързани с промени в НЕМР относно подходите на митническия контрол, се разглеждат като част от **външната среда** на митниците, които те следва да отчитат, но не могат да контролират. За целите на настоящото изследване те се идентифицират въз основа на информация за тенденциите в международната търговия, за очакваните промени в законодателната рамка, за дигиталното развитие на икономическите оператори и др.

Таблица 2

SWOT анализ - възможности и заплахи от Новата европейска митническа реформа

	Възможности	Заплахи
Външна среда	- Поглед върху цялата верига на доставки - Намаляване на необходимите ресурси за митническо оформяне на стоките - Повишено доверие от страна на бизнеса и обществото към работата на митниците - Търсене на възможности за имплементиране на съвременни IT и дигитални решения в митническите контролни процеси	- Неоторизиран достъп до търговски данни на ИО - Срив в работата на EU Data Hub - Затруднения и дори невъзможност на ИО за изпълнение на митническите изисквания - Повишаване цените на вносните стоки при е-търговията

ВЪЗМОЖНОСТИ

➤ **Поглед върху цялата верига на доставки.** Включването на информация от всички участници във веригите за доставки ще осигури на митническите органи значително по-широк поглед върху свързаните с тях производствени, търговски и транспортни процеси. Това ще им позволи много по-точно да насочват своите усилия и по-успешно да предотвратяват вноса на нежелани в ЕС стоки. Подобрената комуникация и координация на

действията с други контролни органи и институции и с ИО е от съществено значение за ефективността на митническата контролна система. Предвиденият в НЕМР приоритетен обмен на информация по електронен път е предпоставка за успешното приложение на системния подход в митническия контрол, тъй като ще може да се обработват големи обеми от данни, предоставени от различни участници във веригите за доставки и на тази база да се извършват кръстосани автоматизирани проверки. Прилаганият към момента процесен подход в контрола обаче не може да бъде изоставен напълно. В зависимост от тези проверки и от извършвания анализ на риска ще могат да се идентифицират конкретни пратки и/или икономически оператори, за които ще е необходима по-детайлна интервенция от страна на митническите органи.

➤ **Намаляване на необходимите ресурси за митническо оформяне на стоките.** С предвидените в НЕМР дигитални решения се създават възможности за спестяване на време, разходи и ресурси при обработка на пратките както от страна на митницата и други контролни органи, така и от ИО. За целта ще бъдат използвани инструменти като изкуствен интелект и машинно обучение, което допълнително ще ограничи и възможностите за грешки и свързаните с това допълнителни ресурси и време за тяхното коригиране. В същото време с въвеждането в действие на статута Trust & Check Traders и свързаните с него възможности за използване на опростени митнически процедури, ще се създадат допълнителни условия за съкращаване на времето за митническа обработка, намаляване на административната и финансова тежест за бизнеса. В крайна сметка мултиплицирането на контролния ефект посредством подобрен анализ на риска и използването на съвременни технологични решения е сред основните очаквани положителни ефекти от Реформата.

➤ **Повишено доверие от страна на бизнеса и обществото към работата на митниците.** Една от основните цели на Реформата е намаляване на административната тежест за бизнеса, която, ако бъде постигната, ще ограничи до голяма степен негативните оценки относно работата на митницата. Дигитализирането на митническите процеси е предпоставка за тяхната прозрачност и ограничаване на възможностите за порочни практики от всякакъв характер. Приоритетното извършване на проверки, базирани на системния подход в контрола, значително ще намали техния брой и периодичност, което ще ограничи директния контакт между контролните органи и икономическите оператори. Към момента преобладаваща част от митническата контролна дейност се базира на проверки, основаващи се на процесния подход, които се осъществяват за всяка конкретна пратка и това води до по-висока административна тежест и напрежение в отношенията между контролните органи и представителите на бизнеса. Повишеното доверие към работата на митниците е важна предпоставка за осигуряването и на нор-

мална среда за работа на самите митнически служители, поради което редица от мерките в НЕМР са насочени именно в тази посока.

➤ **Търсене на възможности за имплементиране на съвременни ИТ и дигитални решения в митническите контролни процеси.** Предложенията в Реформата предопределят водещо значение на информационните технологии в митническия контрол и трасират пътя за тяхното по-нататъшно развитие. Целта е по-широкото използване на изкуствен интелект (AI), интернет на нещата (IoT), машинно учене (ML), блокчейн технологии и др. Всички заложили цели с нея на практика е предвидено да бъдат постигнати именно посредством един или комбинация от няколко от горните инструменти, което по категоричен начин показва дигиталното бъдеще на митническите администрации в страните-членки на ЕС. Имайки предвид бързото развитие на ИТ в световен мащаб и огромните инвестиции, които се правят от страна на икономическите оператори за дигитална трансформация на техния бизнес, стимулират и митниците да правят същото.

ЗАПЛАХИ

➤ **Неоторизиран достъп до търговски данни на ИО.** Заплахата от кибератаки е винаги налице, като EU Data Hub би представлявал особен интерес за лица с измамни намерения поради вида и обема на съхраняваните в него данни. Тази заплаха извежда на преден план и въпроса, докъде са готови да стигнат ИО в споделянето на всички свои данни с митницата. Предоставянето на директен достъп на митниците до добре защитени ERP системи със строго управление на достъпа не е безопасно и може да доведе до потенциални пробиви в сигурността. Подобен достъп е визиран в предложението за нова европейска митническа реформа и има за цел да позволи пълното имплементиране на системния подход в митническия контрол. Понастоящем европейските икономически оператори имат възможност да избират начина на обмен на данни с митническите информационни системи, като това е възможно посредством стандартни EDI съобщения или посредством е-портала на националната им митница. Тези данни съдържат информация, необходима за митническото оформяне на конкретни пратки и извършването на анализ на риска по отношение на тези пратки, но не и информация относно финансовите трансакции или други бизнес процеси на икономическите оператори. Промяната в начина на обмен на данни води до необходимостта от управление на един нов риск, свързан с опазването и достъпа до тези данни. Този риск е еднакво висок както за митническите администрации, така и за икономическите оператори и предполага инвестирането на значителни средства в технологични и софтуерни решения.

➤ **Срив в работата на EU Data Hub.** При подобен сценарий би се стопирала търговията с трети страни в целия ЕС, а не само в отделна държава-членка. Този риск е от особено значение за някои видове търговия с: живи животни, медикаменти, хранителни продукти, бързо развалящи се или

опасни стоки и др. Централизираното събиране и единна обработка на информация от много участници във веригите за доставки на ниво ЕС е оправдано от гледна точка извършването на по-обхватен и прецизен анализ на риска. Тяхното претоварване или дори моментна неработоспособност биха имали негативно отражение в целия ЕС, а въвеждането в действие на т. нар. „аварийна процедура“ и работа с хартиени носители на информация е технически невъзможно. Понастоящем отделните страни-членки на ЕС използват собствени национални митнически информационни системи, обработващи вноса, износа и транзита на стоки и сригват в работата на една от тях не стопа процесите в другите. Ето защо е необходимо да се предвидят механизми, предотвратяващи подобен сриг в работата на EU Data Hub или дори да се поддържа дублиращ, но напълно автономен такъв въпреки потенциално големия финансов разход за това.

➤ **Затруднения и дори невъзможност на ИО за изпълнение на митническите изисквания.** Малките и средните предприятия са особено уязвими при всяка промяна в законодателството или определени административни процеси, тъй като поради ограничен капацитет трудно се адаптират. Имайки предвид и визирани в реформата завишени критерии за предоставяне на статут на доверени търговци (Trust & Check Traders), то е възможен „бойкот“ от страна на ИО да бъдат сертифицирани като такива. Това би компрометирало Реформата в нейната цялост, тъй като не биха се реализирали електронният обмен на данни и достъпът до митнически улеснения в очаквания им вид. Дори и съществуващият към момента статут на Одобрен икономически оператор е трудно постижим за голяма част от бизнеса, не само в Р България, но и в другите страни-членки на ЕС (Европейска Сметна Палата, 2023). Причините за това са комплексни, но сред основните могат да се открият недостатъчни компетенции в митническата област, недостатъчно добре организирани вътрешни бизнес процеси, ниско ниво на дигитализация на документооборота и затруднен достъп до финансови инструменти (банкови гаранции), необходими за обезпечаване на потенциални митнически задължения. Добавяйки към тях и новите изисквания за изграждане на информационни канали (Kostova, S., Zhelev, Z., 2024) за директен обмен на информация между икономическите оператори и митницата, то заплахата от провал на този елемент от Реформата и миграцията от процесен към системен подход в контрола е реална.

➤ **Повишаване цените на вносните стоки при е-търговията.** От гледна точка на бизнеса, промяната в начина за облагане с мита на вноса на стоки при е-търговията, е възможно, те да поскъпнат за крайните потребители. Като резултат от това, част от вносителите могат да редуцират покупките на стоки от трети страни, което би довело до намаляване на приходите от митни сборове за страните-членки. Същевременно, промени в митническата обработка на пратки от електронна търговия са крайно необходими, поради постоянно нарастващия им брой и фактическа невъзможност

на митниците да ги обработят при стриктно изпълнение на възложените им функции и задачи. Новата европейска митническа реформа предвижда мерки като премахване на освобождаването от мита, повишена отговорност на онлайн платформите за е-търговия, въвеждане на опростена система за мита и опростяване събирането на мита. За да се изпълнят те, е необходимо преформулиране на използвания досега процесен подход в контрола, прилаган пратка за пратка, и да се въведат проверки, основани на процесния подход и обхващащи по-широк кръг от дейности на вносителите. За да се постигне това, е необходимо, самите икономически оператори да са съгласни с този нов подход и да покрият новите митнически изисквания. Отливът от е-търговията, поради промени в митническите формалности, е нежелан, но възможен ефект от трансформацията на подходите в митническия контрол. Това може да бъде отчетено като заплаха за успеха на Реформата.

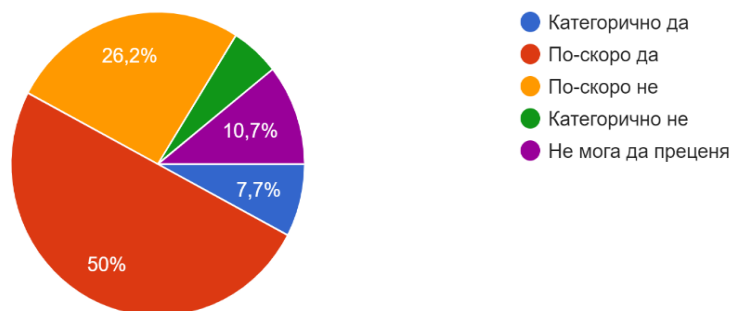
3. Положителни ефекти и потенциални проблеми от дигитализацията на митническия контрол

Дигитализацията в митническата дейност е основен принцип на Новата митническа реформа, насочена към модернизиране и централизация на процесите чрез създаването на Европейска митническа агенция и централен „EU Customs Data Hub“³. На национално ниво промените ще позволят да се прилагат стандартизирани процедури, което значително ще ускори обработката на стоки и бизнес процесите в контекста на идеята за опростяване на митническите изисквания и прилагане на единен подход за контрол в рамките на ЕС.

Дигиталните системи повишават точността и последователността на митническите проверки, като оптимизират разходите, автоматизират рутинни процеси и намаляват нуждата от физически преглед на стоките. Дигитализацията подпомага сигурността на веригите за доставки чрез по-стриктен и бърз контрол на рисковите пратки. Внедряването на нови технологии изисква значителни финансови ресурси и време за обучение на служителите.

От направеното проучване се установи, че дигиталната трансформация на контролните процеси в Агенция „Митници“ е с ускорени темпове (вж. Фиг. 1). В защита на това твърдение са 58% от респондентите. Друга част – 31%, смятат, че са необходими допълнителни промени, които да удовлетворят нарастващите технологични изисквания както на бизнеса, така и на администрацията. Останалата част от анкетираните (11%) остават в неутрална позиция, като не могат да преценят дали дигитализацията е в достатъчна степен.

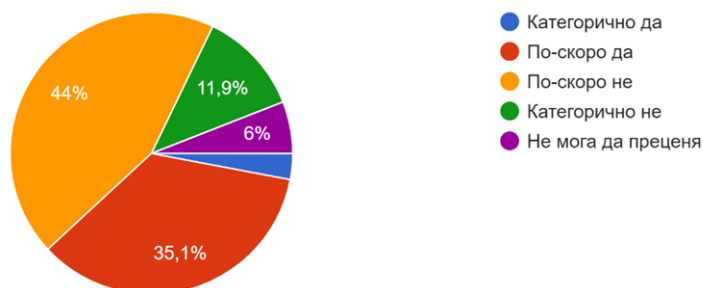
³ https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs-4/eu-customs-reform_en

Фигура 1. Отговори на въпрос: Считате ли, че процесите в митническата контролна дейност понастоящем са дигитализирани в достатъчна степен?

Източник: Резултати от анкетно проучване на авторите.

Във връзка с идентифицирането на предизвикателствата пред участниците в митническите процеси и извеждането на възможни мерки за тяхното преодоляване е необходимо да се обърне внимание доколко идеята за дигитализация на процесите, чрез Новата митническа реформа, е разпознаваема сред служителите в Агенция Митници. От проучването се установи, че 44% по-скоро не познават и близо 12% категорично не познават принципите и подходите, заложи в Реформата (вж. Фиг. 2).

Фигура 2. Отговори на въпрос: Запознати ли сте с предложението на ЕК за Новата митническа реформа в ЕС?

Източник: Резултати от анкетно проучване на авторите.

Резултатите показват, че съществува сериозно предизвикателство за ефективното прилагане на Реформата. Липсата на разбиране и осъзнаване сред значителна част от служителите в Агенция „Митници“, относно нейната същност и значение, би могло да доведе до недостатъчно ефективното и непоследователно изпълнение на заложените в нея цели.

Недостатъчната информираност ще затрудни практическото ѝ прилагане и постигане на положителни ефекти. Неразбирането на принципите и подходите на Реформата увеличава вероятността за противоречиви интерпретации и несъответствия в митническите процеси. Това, от своя страна,

води до забавяния, неясноти и грешки в контролните митнически функции. Липсата на яснота и познания ограничава възможността на служителите да идентифицират и прилагат иновативни решения, насочени към модернизация и оптимизация на процесите. Подобряването на познанията относно Реформата е важна стъпка към осигуряването на съгласувано и успешно прилагане на нейните принципи и подходи в практиката на митническата дейност.

Преодоляването на липсата на информативност може да се осъществи чрез провеждане на целенасочени обучения, информационни кампании за основните елементи на Новата митническа реформа. От тестването на статистическата значимост на връзката между изразеното мнение на работещите в Агенция „Митници“ служители за степента на дигитализация на процесите в митническата дейност и необходимостта от придобиване на дигитални умения се установи, че такава липсва (вж. Таблица 3).

Таблица 3

Корелационна зависимост между степента на дигитализация на процесите в митническата дейност и нивото дигитални умения

Статистически коефициенти	Стойност	Степен на свобода	Асимптотична значимост (двустранен тест)	Точна значимост (двустранен тест)	Точна значимост (едностранен тест)
Хи-квадрат тест на Пийърсън	2,580 ^a	1	0,108		
Корекция за непрекъснатост ^b	1,457	1	0,227		
Коефициент на вероятност	4,567	1	0,033		
Тест на Фишер				0,223	0,103
Линейна асоциация	2,565	1	0,109		
Брой на валидните случаи	504				

a. 1 клетка (25,0%) има очаквана честота по-малка от 5. Минималната очаквана честота е 2,01.

b. Изчислено само за 2x2 таблица

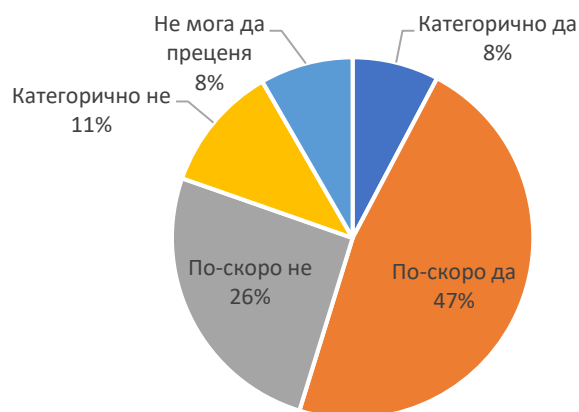
Хи-квадрат на Пийърсън е със стойност 2,580 и със степен на свобода (df) 1 и асимптотичната значимост (p) е 0,108. Тъй като p -стойността е по-голяма от обичайното ниво на значимост (0,05), не можем да отхвърлим нулевата хипотеза. В допълнение липсата на връзка се потвърждава и от **Тестът на Фишер**, където двустранната стойност (p_2) е 0,223, а едностранната (p_1) 0,103. Това може да означава, че изразените мнения не показват обща тенденция или модел.

Следователно лицата, които припознават ползите и развитието на дигитализацията на Митниците, са добре подготвени и нямат необходимост

от допълнителна дигитална компетентност. На тази основа нивото на дигитализация не се явява важен фактор, който да повлияе върху преценката на служителите относно необходимостта от придобиване на дигитални умения.

От една страна, резултатите могат да се тълкуват като потенциално разминаване в осъзнаването на значението на дигитализацията и личната необходимост от повишаване на дигиталните компетенции. Възможно е, служителите да приемат дигитализацията на процесите в митническата дейност като външна за техния личен професионален успех. От друга страна, те могат да възприемат наличните си умения като достатъчни, независимо от нивото на дигитализация на работното място. Липсата на връзка може също да показва известна инерция в разбирането на ползите от новите технологии и придържане към установени митнически практики.

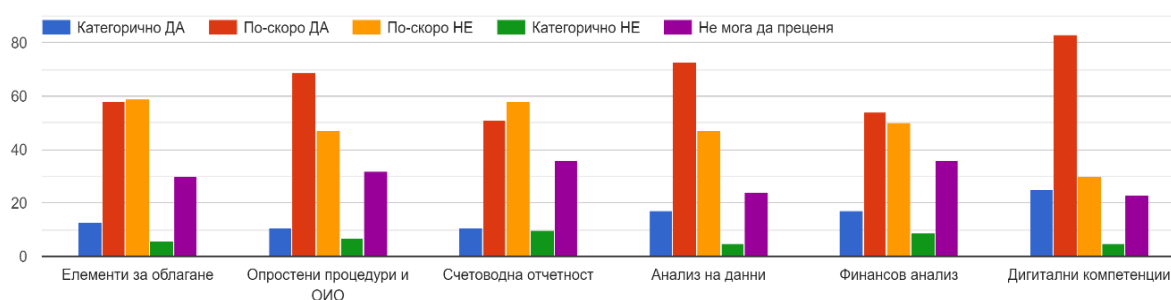
От Фигура 3 е видно, че за малко над половината от анкетираните митнически служители, посочили отговори „Категорично да“ и „По-скоро да“, обучението са достатъчни (55%). Интерес представлява фокусът върху отговорилите „По-скоро не“ и „Категорично не“, представляващи 37% от респондентите, които не са удовлетворени и смятат, че обучението не са достатъчни за тяхното повишаване на компетентност. Независимо от положителните отговори, относно достатъчността на обученията, организирани от Агенция „Митници“, е важно да се разгледа и в кои области са необходими с оглед бъдещата трансформация на подходите.

Фигура 3. Отговори на въпрос: Считате ли за достатъчни организираниите от АМ обучения за повишаване на професионалната Ви компетентност?

Източник: Резултати от анкетно проучване на авторите.

Изследвани са шест области, в които се търси желанието за повишаване на квалификация: **елементи на облагане (42%), опростени процедури и ОИО (48%), счетоводна отчетност (37%), анализ на данни (54%), финансов анализ (42%) и дигитална компетентност (64%).**

Фигура 4. Отговори на въпрос: Области, в които митническите служители имат необходимост от допълнителни обучения и квалификации.

Източник: Резултати от анкетно проучване на авторите.

С оглед имплементирането на подходите, заложиени в Новата митническа реформа, е удачно, Агенция „Митници“ да проведе обучителни и информационни кампании, които да подчертаят предимствата на дигиталните умения, съобразени с бъдещите предизвикателства в митническата дейност. Насърчаването на разбиране за значимостта на дигитализацията може да спомогне за по-висока мотивация и адаптивност сред служителите. Подобни инициативи могат да намалят разминаването между нивото на дигитализация в процесите и осъзната необходимост от допълнителни дигитални умения сред служителите.

В анкетното проучване на лицата, които са запознати с предложението на ЕК за Новата митническа реформа в ЕС (38%), им беше дадена възможност да систематизират възможните ефекти от Реформата в различни направления. **По отношение на функционалния подход**, митническите служители са изразили мнение, че Реформата ще има съществено значение за създаването на единна европейска митница в ЕС („Категорично да“ – 3%, „По-скоро да“ – 53%). Данните показват, че макар и част от митническите служители да са запознати с Реформата, общото ниво на информираност за предложението остава ограничено, тъй като 62% от анкетираните не са запознати с нейните детайли. За успешното внедряване на единен митнически подход в ЕС е от ключово значение, служителите да бъдат добре подготвени и мотивирани за прилагане на новите мерки.

Интерес представлява и идентифицирането на отделните аспекти, в които промените в митническата администрация ще допринесат за автоматичния анализ на данни. Идеята за единна база за събиране, обработка, съхранение и анализ на данни дава възможност за оптимално управление на информационния поток. Създаването на единен център за анализ на данни в митническата администрация предлага редица възможности за оптимизация, но и отправя предизвикателства и рискове, които трябва да се управляват адекватно. Една от основните възможности, която единната база

данни предоставя, е **повишаването на ефективността на митническите операции**, чрез автоматизиран анализ на големи количества данни. Това не само оптимизира дейността на митническите служители, но и ускорява обработката на пратки, което е от решаващо значение за динамичната международна търговия. Автоматизираният анализ позволява по-бързо идентифициране на потенциални рискове от измами (Kostova, S., Zhelev, Z., 2024), което допринася за защитата на обществения интерес и повишава сигурността на международния обмен.

От гледна точка на сътрудничеството единният център ще улесни обмена на информация както между Агенция „Митници“ и икономическите оператори, така и между Агенция „Митници“ и други контролни институции, подобрявайки координацията и съвместната им работа. Достъпът до обща база данни ще позволи на различните участници в митническите процеси да работят с актуални и надеждни данни, което ще повиши прозрачността и ще осигури по-добро съответствие със законовите изисквания. Ефективното използване на базата данни ще аргументира анализите на тенденциите и рисковете, базирани на историческа информация, което ще повиши капацитета за предсказуемост и превантивни действия в митническия контрол.

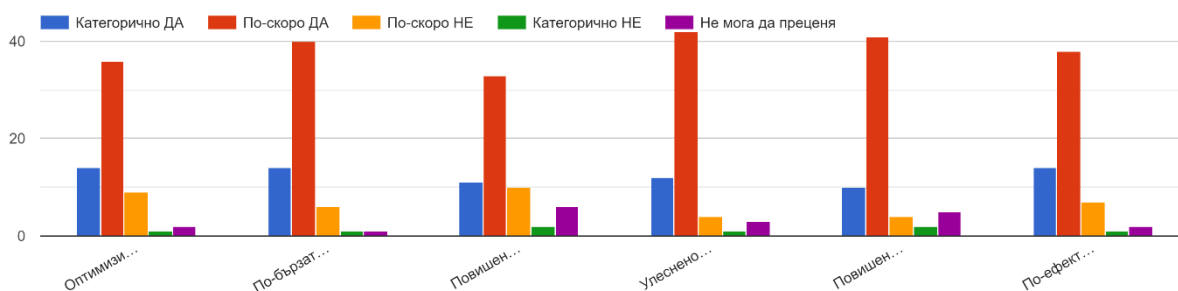
Въпреки тези възможности, централизираният анализ на данни крие и редица предизвикателства и рискове. На първо място, внедряването на такава система изисква значителни инвестиции, структурни промени и обучение на служителите за работа с новите технологии. В допълнение, високата степен на дигитализация увеличава риска от кибератаки, което налага въвеждането на стриктни мерки за сигурност. Този подход изисква защита на данните и спазване на регулациите за поверителност, което е особено важно при работа с чувствителна информация за международната търговия.

От данните в проучването е видно, че всички тези направления се очаква да се повлияят положително от създаването на този единен център. По отношение на **оптимизиране дейността на митническите служители**, одобрението на респондентите е 78%; на бързата обработка на пратки – 84%; във връзка със защитата на обществен интерес – 69%; относно взаимодействието между Агенция „Митници“ и икономическите оператори – 84%; относно координацията и сътрудничеството с други контролни институции – 80%; и ефективното използване и анализиране на митническа база данни – 81% (вж. Фиг. 5).

Единният център за анализ на данни в митниците може да бъде мощен инструмент за модернизация и ефективност, но изисква внимателно планиране и управление на рисковете, свързани със сигурността и защитата на данните.

По отношение на **унифицирането на митническите дейности в отделните страни-членки** респондентите изразяват мнение (66%), че Реформата ще допринесе за този ефект („Категорично да“ – 5%, „По-скоро

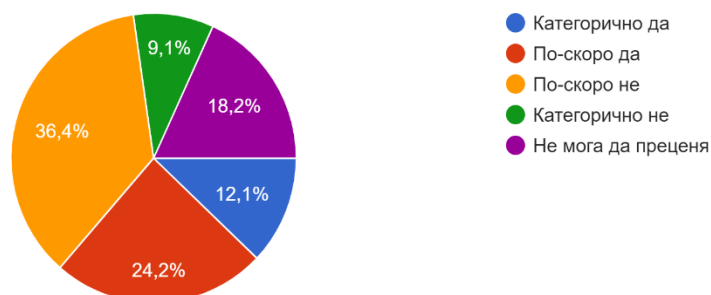
да“ – 61%). Това ниво на подкрепа подчертава потенциалния ефект от Агенцията на национално и европейско ниво.

Фигура 5. Отговори на въпрос: Направления, в които се счита, че автоматичният анализ на данни в Центъра за митнически данни на ЕС (Central EU Data Hub) би им помогнал.

Източник: Резултати от анкетно проучване на авторите.

Поради факта, че само една трета от митническите служители са запознати с евентуалните ефекти, на национално ниво, Агенцията би могла да предложи стандартизирани процедури и по-ефективно прилагане на митническите регулации. Ефектът може да се съчетае и с намаляване на административната тежест, ускоряване обработката на стоки и осигуряване еднакво ниво на контрол и съответствие във всички държави-членки. Въпреки потенциалните ползи – предсказуемост, по-бързо освобождаване на стоки и засиlena конкурентоспособност, представителите на бизнеса изразяват нееднозначни мнения. Около 36,3% от тях не отхвърлят този ефект, докато 45,5% изразяват негативно мнение за постигането на ефекта. Това показва липса на увереност в очакваните ползи от реформата. Значителен дял (18,2%) от анкетираните представители на бизнеса запазват неутрална позиция по отношение на възможните положителни последствия (вж. Фиг. 6).

Фигура 6. Отговори на въпрос: Считате ли, че новата Европейска митническа агенция (ЕМА) ще допринесе за еднакво третиране на бизнеса в отделните страни членки?

Източник: Резултати от анкетно проучване на авторите.

Това разминаване в оценките подчертава необходимостта от информационни кампании и диалог между Агенция „Митници“ и икономическите оператори. Увеличаването на информираността създава предпоставки за ясно разбиране на ползите от Реформата. Подобряването на комуникацията между митническите органи и представителите на бизнеса създава условия за ефективното прилагане на новите регулации и насърчаване на по-добри условия за бизнеса.

На европейско ниво създаването на единна митническа структура ще допринесе за по-добра координация и обмен на информация между държавите-членки, засилвайки общата сигурност и намалявайки риска от измами и незаконен трафик. Единната агенция ще има възможността да предоставя общи указания и методологии, като се гарантира консистентност и прозрачност във всички страни. Това не само ще ускори интеграцията в рамките на единния пазар, но и ще укрепи позицията на ЕС като глобален търговски партньор, улеснявайки вноса и износа с трети страни.

Въз основа на данните от проучването е направен дескриптивен анализ за статистическа значимост между степента на дигитализация на процесите в митническата контролна дейност и нивото на комуникация и обмен на информация между Агенция „Митници“ и икономическите оператори.

Таблица 4

Корелационна зависимост между степента на дигитализация на процесите в митническа дейност и нивото на комуникация между Агенция „Митници“ и икономическите оператори

Статистически коефициенти	Стойност	Степен на свобода	Асимптотична значимост (двустранен тест)	Точна значимост (двустранен тест)	Точна значимост (едностранен тест)
Хи-квадрат тест на Пърсън	0,258 ^a	1	0,612		
Корекция за непрекъснатост ^b	0,039	1	0,842		
Коефициент на вероятност	0,251	1	0,616		
Тест на Фишер				0,758	0,410
Линейна асоциация	0,256	1	0,613		
Брой на валидните случаи	504				

а. 1 клетка (25,0%) има очаквана честота по-малка от 5. Минималната очаквана честота е 2,01.

б. Изчислено само за 2x2 таблица

Резултатите от Хи-квадрат теста показват значима връзка между степента на дигитализация в Агенция „Митници“ и нивото на комуникация и обмен на информация, което предполага силно взаимодействие между тези две променливи. **Хи-квадрата на Пиърсън** е със стойност от 9,475, със значимост (p) 0,002 и показва, че при ниво на значимост от 0,05 може да се отхвърли нулевата хипотеза за независимост. Това означава, че дигитализацията и комуникацията/обменът на информация са взаимосвързани – когато дигитализацията е на високо ниво, е вероятно и комуникацията да е по-ефективна, което може да ускори митническите процеси и да подобри сътрудничеството между Агенцията и други институции.

Корекцията на непрекъснатост също е статистически значима при $p=0,008$, което потвърждава резултата от Хи-квадрата на Пиърсън. Високото ниво на значимост при коригираната стойност показва, че взаимодействието между променливите е стабилно и остава значимо дори при контролиране на евентуални отклонения.

Коефициентът на вероятност е със стойност 6,764 и значимост $p=0,009$, което допълнително подсилва значимостта на тази връзка, като измерва степента на „правдоподобност“ между променливите. По този начин се предполага, че съществува отчетлива връзка между тях. Следователно Агенция „Митници“ би могла да се възползва от по-високо ниво на дигитализация, за да оптимизира комуникацията.

Тестът на Фишер е със стойност $p=0,010$, което също потвърждава тази връзка. Изчислен е поради факта, че взема под внимание и влиянието на отговорите, които са с очаквана честота под 5 броя, което добавя стабилност на резултатите и показва значима зависимост между дигитализацията и нивото на комуникация. Използваният метод на **Линейната асоциация** показва значима зависимост при $p=0,002$. Това е приложимо само ако данните имат логическа подредба, което допълва останалите тестове, показвайки, че променливите имат подреден характер и са взаимосвързани по последователен начин.

Описаните по-горе различни статистически методи потвърждават, че дигитализацията в Агенция „Митници“ допринася за по-високо ниво на комуникация и обмен на информация, което е от ключово значение за по-добро обслужване и по-ефективно митническо управление.

4. Предизвикателства и възможности пред участниците в митническите процеси в резултат от митническата реформа

Имайки предвид горните анализи, резултатите могат да се групират, като във всяка комбинация има по един елемент, присъщ на вътрешната среда на митническата ни администрация (съответно силна или слаба страна), както и един елемент, присъщ на външната за нея среда (възможност или заплаха). На тази основа могат да се изведат предложения за дефиниране на

конкретни цели при бъдещото въвеждане на реформата в действие, както и да се обосноват нейните съществени аспекти, които ще окажат основно въздействие върху функционалните и методическите подходи в митническия контрол. От една страна подобно групиране може да открие нови насоки за развитие на митническия контрол в страните-членки на ЕС, базирани както на дигитални решения, така и на промяна в неговата методология и технология. От друга страна, то позволява очертаването на онези предложения от Реформата, чието имплементиране в настоящия им формат би затруднило или дори компрометирало изпълнението на поставените с нея цели за модернизиране на европейския митнически съюз.

Възможните релации в това отношение могат да бъдат изведени, както следва:

- **силни страни – възможности:** отчитайки силните страни на Реформата и на идентифицираните възможности могат да се планират действия, целящи постигане на максимален благоприятен резултат за всички участващи страни във вносно-износните операции. В тази връзка се налага изводът, че действията по дигитализиране на митниците в Съюза могат да доведат до редица ползи както за тях, така и за икономическите оператори и други контролни органи и институции. Унифицирането на митническите формалности в страните-членки на ЕС и изграждането на единен митнически орган на ниво ЕС могат да се разглеждат като основна предпоставка за намаляване на административната тежест върху икономическите оператори, съкращаване на времето за митническа обработка на стоките и не на последно място – подобрена комуникация на митниците с бизнеса и други партньорски национални и общоевропейски контролни органи и институции. Не са за подценяване и възможностите, които се разкриват за обединяване на опит, знания, умения, ресурси и технически средства на отделните митнически администрации в ЕС и на тази база да се въведат общи добри практики в управлението на митническите процеси. Всички тези възможности трябва да бъдат използвани в максимална степен, което, от една страна, предполага повече усилия от страна на митническите власти по тяхното изпълнение, а от друга страна, бизнесът трябва да осъзнае и приеме факта, че по-близкото сътрудничество с митниците е изцяло в негова полза.

- **слаби страни – възможности:** опитите за корекции на слабостите в НЕМР са важна стратегическа цел, като евентуалното им преодоляване дори може да доведе до допълнителни ползи. Липсата на директен контакт между икономическите оператори и отговорният за вземането на решения единен европейски митнически орган е предпоставка за неотчитането на определени национални или дори индивидуални особености на съответния бизнес в дадена страна-членка на ЕС и като следствие от това да се накърнят неговите интереси. В същото време изграждането на единен Митнически орган е добър начин за унифициране на митническите формалности в ЕС, което със сигурност ще съкрати времето за митническа обработка на стоките

и ще утвърди доверието на бизнеса в митническата контролна система. Ето защо като добро начало в тази посока би било преосмислянето на концепцията за изцяло централизирано вземане на решения от страна на Митническият орган на ЕС. Възможен вариант е делегирането на конкретни компетенции на националните митнически администрации за вземане на решения по определени оперативни въпроси, отнасящи се до дейността на икономически оператори със седалище и/или бизнес дейност в тяхната страна-членка. Въпреки че данните от анкетното проучване показват голямо предварително доверие към Европейската митническа агенция както от страна на митническите органи, така и на икономическите оператори, то считаме за уместно да се погледне прагматично на това предложение от Реформата и да се прецени кои аспекти от митническите формалности ще бъдат от компетенциите на този орган и кои на националните митнически администрации.

■ **силни страни – заплахи:** дигиталната трансформация на митниците е безспорна необходимост, но тя трябва да се извършва при съблюдаването на високи стандарти за ИТ сигурност, което ще позволи максимална защита и противодействие на кибер заплахи. EU Data Hub се намира в основата на концепцията за подобряване на обмена на митническа и немитническа информация между компетентните контролни органи и бизнеса и на него се възлагат основните очаквания за автоматизиран и по-прецизен анализ на риска на международните вериги за доставки. Поддържането му в постоянна работоспособност ще бъде голямо предизвикателство от хардуерна и софтуерна гледна точка, като това най-вероятно ще коства много усилия и средства на новия Европейски митнически орган. Предефинирането на контрола върху е-търговията трябва да предоставя допълнителни улеснения за вносителите в посока на неговото пълно автоматизиране (където и когато е възможно). Целта е минимализиране на риска от оттегляне на вносителите от този вид търговия и свързаните с това намаления на приходите от митни сборове. Извършените проучвания и анализи показват, че и митническите служители и икономическите оператори виждат и осъзнават ползите от промяна на подходите в митническия контрол в посока на неговото по-пълно дигитализиране. В същото време и двете страни в митническите процеси нямат ясната, визия как това трябва да бъде направено и в каква посока те трябва да работят, за да повишат своите компетенции до степен пълно съответствие с визията на ЕК за дигитални митници.

■ **слаби страни – заплахи:** от решаващо значение тук е правилната оценка на риска от проявление на слабите страни и заплахи и ефекта за митническата контролна система от това. В зависимост от резултата се определя и степента на реагиране – ако рискът е нисък, то е възможно игнориране на заплахите или ако той е висок, то следва да се планират действия за тяхното неутрализиране. Резултатите от проведеното допитване до служители в Агенция „Митници“ и до икономически оператори в страната показват, че само около 1/3 от тях са запознати с предложенията в Реформата,

като все пак остава отворен въпросът, до каква степен те са запознати и дали това, което знаят, е актуално и вярно. Тези резултати могат да бъдат третирани като особено притеснителни именно от гледна точка на реалното осъзнаване на подготвяните промени във функционалните и методическите подходи в митническия контрол на ниво ЕС. Подценяването на слабите страни и заплахите е основна предпоставка за частичен или дори пълен провал на Реформата, поради което е необходимо стартирането на разяснителни кампании сред всички заинтересовани страни – митнически служители и икономически оператори. Едва тогава би могло да се оцени до каква степен те са наясно с тях и да се започне ефективна работа по намаляване или дори елиминиране на тяхното влияние върху бъдещото развитие на митническия контрол в страните-членки на ЕС. В същото време подобни кампании могат да имат и друг косвен ефект, мотивирайки повече икономически оператори да моделират бизнес процесите си в унисон с новите митнически правила, за да се възползват от създадените с тях нови възможности за повишаване на конкурентоспособността и резултатите от външнотърговската им дейност.

Имайки предвид горния комбиниран анализ, то би могло да се обобщи, че така предложената реформа на Митническия съюз съдържа възможности и поражда предизвикателства както за европейските митнически администрации, така и за бизнеса. Голяма част от представителите на митническите практики в ЕС изразяват своята принципна подкрепа за необходимостта от усъвършенстване на системата на митническия контрол, като подходът за централизираното му управление на ниво ЕС ще елиминира националните „особености“ по неговото прилагане. Различията в митническите практики в отделните страни-членки е един от основните проблеми, който следва да бъде разрешен във възможно най-кратки срокове и това безспорно може да бъде постигнато посредством дигитални инструменти на общоевропейско ниво. Въпреки това следва да се обърне и достатъчно внимание на спорните моменти от реформата, тъй като тя трябва в действителност да бъде от полза за всички въввлечени в международната търговия страни – икономически оператори и контролни органи.

Заключение

Предложението на Европейската комисия за реформа на митническия контрол в ЕС има две страни – положителна и отрицателна. За тяхното правилно разбиране е важно доброто информироване по отношение на всички предстоящи промени в законодателството и предприемани мерки на национално и общоевропейско ниво в митническата област. Подобна информация е полезна при подготовката за изпълнение на промените и адаптирането към новите митнически формалности и изискванията по отношение на вноса, износа и транзита на стоки.

Въз основа на извършения научен и практикоприложен анализ могат да се направят следните **изводи**:

Първо, така предложената митническа реформа в ЕС води до редица положителни ефекти както за бизнеса, така и за самите европейски митнически администрации. Дигитализирането на митническите формалности и включването в електронния обмен на данни на всички участници във веригите за доставки и на други контролни органи и институции е предпоставка за подобрен анализ на риска. Той от своя страна води до повишаване ефективността на митническия контрол, съкращаване на времето за обработка на пратките и намаляване на административната тежест за лоялния бизнес.

Второ, идентифицираните проблеми от въвеждането на Реформата могат да затруднят осъществяването на митническия контрол и/или постигането на съответствие в дейността на икономическите оператори с новите правила. Проблемите основно се свързват с функционирането на новия Европейски митнически орган, който ще има отговорната задача както да администрира дейността на EU Data Hub, така и да унифицира митническите формалности в Съюза посредством централизирано вземане на решения по тяхното прилагане.

Трето, резултатите от допитванията до служителите на Агенция „Митници“ и икономическите оператори в страната категорично показват, че само около 1/3 от тях са запознати с Реформата и имат виждания относно нейните положителни и отрицателни страни. С оглед на горните два извода може да се обобщи, че преобладаващата част от заинтересованите страни не са запознати с посоката, в която ще се развива митническият контрол в ЕС и най-вероятно ще реагират на промените едва след тяхното извършване.

Четвърто, подобряването на комуникацията между митническите, другите контролни органи и представителите на бизнеса във вносно-износните производства създава условия за ефективно прилагане на новите регулации и насърчаване на по-добри условия за икономическите оператори. Въз основа на извършения анализ се установява по категоричен начин, че дигитализацията и комуникацията (обменът на информация) в митническите производства са взаимосвързани – когато дигитализацията е на високо ниво, то и комуникацията е по-ефективна, респективно митническата обработка на стоки се улеснява.

Пето, респондентите, които припознават ползите от развитието на дигитализацията на митниците, оценяват себе си като добре подготвени и с висока дигитална компетентност. Въпреки това те посочват, че имат необходимост от допълнителна квалификация по отношение на елементите на облагане на стоките (митническа стойност, тарифен номер и произход), опростени процедури и статут ОИО (Trust & Check Traders), счетоводна отчетност, анализ на данни и финансов анализ.

На основата на постигнатите резултати от изследването се обосновават следните приноси с теоретико-приложен характер, които биха могли да

представяват интерес за митническите органи, икономическите оператори и представителите на академичните среди:

- При проучването на теоретични изследвания и правната регулация в тази област се установи, че дигитализацията като процес е отдавна застъпен в митническата практика, но само по отношение на процесния подход. С Новата европейска митническа реформа дигитализацията ще разшири своя обхват по отношение трансформация на митниците и прилагането на системния подход в контрола.

- На основата на практикоприложен анализ на предложението за НЕМР и резултати от анкетни проучвания в системата на митническата администрация и сред икономически оператори са очертани ключовите аспекти, силните и слабите страни на промените и тяхното въздействие върху функционалните и методическите подходи на митническия контрол в ЕС. От практическа гледна точка това би дало конкретни възможности да се добие цялостно разбиране за логиката на Реформата и визията за бъдещото развитие на митническия контрол.

- В резултат на сравнителен статистически анализ на данни от проведени анкетни проучвания са изведени нивото на познаване, основните нагласи и очаквания на респондентите от митническата администрация и икономическите оператори в Р България относно НЕМР. На тази основа е обоснована необходимостта от увеличаването на информираността сред всички заинтересовани страни относно отделните предложения в Реформата, което ще създаде предпоставки за по-ясно разбиране на възможностите и предизвикателствата, които я съпътстват.

Използвани източници

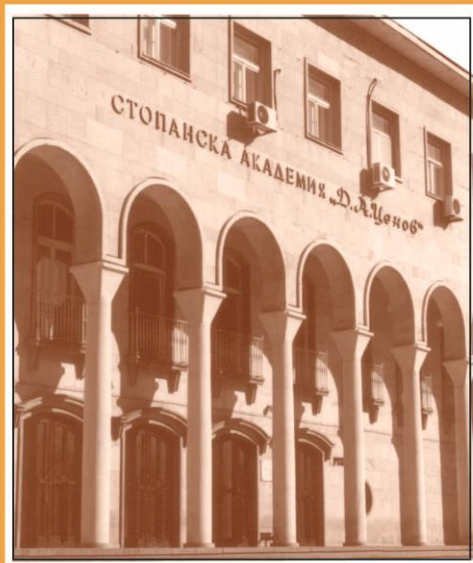
- Wise Persons Group. (2022, 03 01). *PUTTING MORE UNION IN THE EUROPEAN CUSTOMS*. Retrieved from https://taxation-customs.ec.europa.eu/chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2022-03/TAX-20-002-Future%20customs-REPORT_BIS_v5%20%28WEB%29.pdf
- Adams, K. M. & Hester, P. (2012, Vol. 3, Nos. 3/4). Errors in systems approaches. *Int. J. System of Systems Engineering*, pp. pp. 233-242.
- Clark, R. J. (2017). The World Trade Organization's Trade Facilitation Agreement and Post-Clearance Audit – What Are the Benefits and Challenges. *Estey Journal of International Law and Trade Policy*, 18, 50-62.
- D'Angelo, G. (2023). *Aspects of customs control in selected EU members states*. Bologna: Bologna University Press.

- European Commission. (2023, 05 17). *COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL AND THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/>: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023DC0257&qid=1684913179617>
- European Commission. (2023, 06 13). *Taxation and Customs Union*. Retrieved from <https://taxation-customs.ec.europa.eu/>: https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs-4/eu-customs-reform_en
- European Commission. (2024, 09 20). *EU Customs Reform*. Retrieved from Taxation and Customs Union: https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs-4/eu-customs-reform_en
- Heijmann, F. & Peters, J. (2022). *Inside Anywhere, Insights Everywhere*. Rotterdam: Trichis publishing BV.
- International Chamber of Commerce. (2023, 01 15). *eATA carnet project*. Retrieved from <https://iccwbo.org/>: <https://iccwbo.org/resources-for-business/ata-carnet/e-ata-carnet-project/>
- Kostova, S. & Zhelev, Z. (2024). Identifying money laundering risk indicators: Evidence from Bulgaria . *Edelweiss Applied Science and Technology*, 8(6), 2809-2816. doi:10.55214/25768484.v8i6.2559
- Kostova, S. & Zhelev, Z. (2024). Application of digital tools assessing information risk in the control activity. *Naše gospodarstvo/Our economy*, 70(2), 24-31. doi:10.2478/ngoe-2024-0009
- Lux, M. (2024). Replacement of the AEO by the "Trust and Check Trader": what would be the practical changes for AEOs and non-AEOs under the EU Commission's UCC Reform Proposal. *Customs Compliance & Risk Management (CCRM) Journal*, 1.
- Pickett, E. & Wolfgang, H.-M. (2023). The European Commission's Proposal for a Modernised Union Customs Code: A Brief Introduction. *World Customs Journal*, 132-147.
- Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council establishing the Union Customs Code and the European Union Customs Authority, and repealing Regulation (EU) No 952/2013, COM(2023) 258 final (05 17 2023).
- Reis, J., Amorim, M., Melão, N., Cohen, Y. & Rodrigues, M. (2019). *Digitalization: A Literature Review and Research Agenda*. Switzerland: Springer Nature Switzerland AG 2020. doi:https://doi.org/10.1007/978-3-030-43616-2_47
- Van Looy, A., De Backer, M. & Poels, G. (2012, 05 24). A conceptual framework and classification of capability areas for business process maturity, Enterprise Information Systems. *Enterprise Information Systems*, pp. pp. 188-224. doi:10.1080/17517575.2012.688222
- Veenstra, A. & Heijmann, F. (2023). The Future Role of Customs. *World Customs Journal*, 13-30.

- WCO. (2021). *SAFE Framework of Standards*. Brussels: WCO.
- WCO. (2021). *World Customs Organization*. Retrieved from WCO SAFE Package: https://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/frameworks-of-standards/safe_package.aspx
- Wise Persons Group. (31 03 2022 г.). *Report by the Wise Persons Group on the Reform of the EU Customs Union*. Извлечено от <https://taxation-customs.ec.europa.eu/>: https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/e5326383-2e8d-4d0e-9025-ddf262e9df6e_en?filename=TAX-20-002-Future%20customs-REPORT_BIS_v5%20%28WEB%29.pdf
- World Customs Organization. (2018, June 1). *Guidelines for Post-Clearance Audit*. Retrieved from <https://www.wcoomd.org/>: <https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/enforcement-and-compliance/tools-and-instruments/pca-guidelines-volume-1.PDF?db=web>
- World Trade Organization. (2014, November 28). *PROTOCOL AMENDING THE MARRAKESH AGREEMENT ESTABLISHING THE WORLD TRADE ORGANIZATION*. Retrieved from <https://www.wto.org/>: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/L/940.pdf&Open=True>
- Антов, М. (2017). *Митнически контрол върху одобрените икономически оператори*. Свищов: Академично издателство "Ценов".
- Антов, М. (2023). Новата европейска митническа реформа – възможности и предизвикателства. *Народностопански архив* (3).
- Деминг, У. Е. (2014). *Изход от кризата*. София: REXINTEGRA.
- Европейска комисия. (2023). *Предложение за РЕГЛАМЕНТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА за създаване на Митнически кодекс на Съюза и на Митнически орган на Европейския съюз и за отмяна на Регламент (ЕС) № 952/2013*. Брюксел: Европейска Комисия.
- Европейска Сметна Палата. (2023). *Одобрени икономически оператори - солидна митническа програма с неизползван потенциал и нехармонизирано прилагане*. Люксембург: Европейска Сметна Палата.
- Закон за митниците, Обн. ДВ бр.15 от 6 февруари 1998 г. (изм. ДВ, бр.84 от 6 октомври 2023 г., доп. ДВ, бр.18 от 1 март 2024 г. 01 01 1999 г.).
- Изменения на Митническата конвенция относно международния превоз на стоки под прикритието на карнети ТИР (Конвенция ТИР от 1975 г.), L 331/1 (20 Септември 2021 г.).
- Кожухарова, Г. (бр. 2 2015 г.). Философско-методологична същност на понятието подход. *Педагогически форум*, стр. 35-50.
- Конвенция за временно допускане, Приложение I, L130/4 (21993A0527(01)) (27 Май 1993 г.).

- Лазарова, В. (2019). Дигитализация и дигитална трансформация в счетоводството. *Икономически и социални алтернативи*, стр. 97-106.
- Международна конвенция за опростяване и хармонизиране на митническите процедури, L100/2 (21 04 1975 г.).
- Орехов, М. (18 Март 2020 г.). Същност на процеса на дигитализация като нов етап в глобалната информатизация. *Бизнес управление*, стр. 75-95.
- Протокол за изменение на международната Конвенция за опростяване и хармонизация на митническите процедури, Брюксел (26 Юни 1999 г.).
- Рафаилова, Г. (н.д.). Дигитализацията-ключов фактор за промяна в обществените отношения. *Дигитализацията-ключов фактор за промяна в обществените отношения*. Варна: Колеж по туризъм - Варна при Икономически университет-Варна. doi:10.36997/LBCS2021.376
- Регламент (ЕС) № 952/2013 на Европейския парламент и на Съвета за създаване на Митническият кодекс на Съюза, L 269/1 (9 Октомври 2013 г.).
- Решение на Съвета от 17 март 2003 година относно присъединяването на Европейската общност към Протокола за изменение към Международната конвенция за опростяване и хармонизация на митническите процедури (Конвенция от Киото), L/086/21 (Официален Европейски вестник 17 03 2003 г.).
- Решение на Съвета от 28 май 2009 г. за публикуване в консолидиран вид на текста на Митническата конвенция относно международния превоз на стоки под покритието на карнети ТИР (Конвенция ТИР) от 14 ноември 1975 г. , както е изменена след тази д, L165/1 (Официален европейски вестник 2009/477/ЕО 28 05 2009 г.).
- Съвет на ЕС. (17 03 2003 г.). *Document 32003D0231*. Извлечено от <https://eur-lex.europa.eu/>: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex%3A32003D0231>
- Съвет на ЕС. (17 03 2003 г.). *Решение на Съвета от 17 март 2003 година относно присъединяването на Европейската общност към Протокола за изменение към Международната конвенция за опростяване и хармонизация на митническите процедури (Конвенция от Киото)*. Извлечено от <https://eur-lex.europa.eu/>: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex%3A32003D0231>

том 33, 2025 г.

ИНСТИТУТ ЗА НАУЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ
ПРИ СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЩОВ

АЛМАНАХ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

ИНОВАЦИИ,
УСТОЙЧИВОСТ,
ДИГИТАЛНА
ТРАНСФОРМАЦИЯ –
ЗА УСКОРЕНО
ИКОНОМИЧЕСКО
РАЗВИТИЕ

том 33, 2025 г.

АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Академично издателство „ЦЕНОВ“
Свищов - 2025 г.

Издава се със средства от целевата субсидия за научна дейност на СА „Д. А. Ценов”, съгласно Наредбата за условията и реда за оценката и планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на държавните висши училища научна или художествено творческа дейност.

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Доц. д-р Галина Чиприянова	Главен редактор Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р Атанас Атанасов	Заместник-главен редактор Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д. ик. н. Виктор Чужиков	Киевски национален икономически университет, <i>Киев, Украйна</i>
Проф. д-р Николае Панеа	Университет в Крайова, <i>Крайова, Румъния</i>
Проф. д-р Стефан Симеонов	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р Тадия Джукич	Университет Ниш, <i>Ниш, Сърбия</i>
Доц. д-р Анисоара Дуика	Университет Валахия, <i>Търговище, Румъния</i>
Доц. д-р Венцислав Василев	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Валентин Милинов	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Любомир Иванов	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Любка Илиева	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Елена Йорданова	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Зорница Ганчева	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Д-р Рейчъл Маритц	Университет в Претория, <i>Претория, Южна Африка</i>

Анка Танева – стилев редактор

Ст. преп. д-р Радка Василева - стилев редактор на английски език

Живка Тананеева – технически секретар

© ИНСТИТУТ ЗА НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

© СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ”

ISSN 1312-3815

This issue is funded by the state “Ordinance on the terms and procedure for the evaluation and planning, allocation and spending of the state budget funds in financing scientific or artistic activities, intrinsic to state higher schools” for the inherent to the "D. A. Tsenov" Academy of Economics scientific activity.

EDITORIAL BOARD

Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD	Editor-in-chief D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Prof. Atanas Atanasov, PhD	Deputy editor-in-chief D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Prof. Viktor Chuzhikov, DSc	Kyiv National Economic University, <i>Kyiv, Ukraine</i>
Prof. Nicolae Panea, PhD	University of Craiova, <i>Craiova, Romania</i>
Prof. Stefan Simeonov, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Prof. Tadija Djukic, PhD	University of Nis, <i>Nis, Serbia</i>
Assoc. Prof. Anisoara Duica, PhD	Valahia University of Targoviste, <i>Targoviste, Romania</i>
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Assoc. Prof. Lyubomir Ivanov, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Assoc. Prof. Zornitsa Gancheva, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Dr Rachel Maritz	University of Pretoria, <i>Pretoria, South Africa</i>

Anka Taneva – stylistic editor
Sen. Lect. Radka Vasileva – translator
Zhivka Tananeeva – technical secretary

© INSTITUTE FOR SCIENTIFIC RESEARCH

© D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

ISSN 1312-3815

СЪДЪРЖАНИЕ

Раздел I

Ускорено икономическо развитие и иновации

**Марияна Божинова, Любка Илиева, Любомира Тодорова,
Павлин Павлов**

Иновациите - фактор за конкурентоспособен туризъм в България 7

Раздел II

Устойчиво и балансирано развитие

Петя Иванова, Галя Монева, Веселин Кюранов

Безопасност и устойчивост на събитийния туризъм в България 45

Раздел III

Дигитална трансформация на икономиката и обществото

**Петя Емилова, Веселин Попов, Кремена Маринова-Костова,
Мартин Александров, Даниел Златев**

Изследване на потенциала на Big Data и IoT за изграждане на бизнес
интелигентна среда..... 83

Маргарита Шопова, Евгени Овчинников

Автоматизирани алгоритми за идентификация на ARIMA модели
при прогнозиране на динамични редове – преглед на литературата..... 117

**Момчил Антов, Силвия Костова, Жельо Желев, Боряна Пейчева,
Антония Желева**

Въздействие на новата митническа реформа в ЕС върху
функционалните и методическите подходи в митническия контрол 149

CONTENTS

Section I

Accelerated Economic Development and Innovation

**Mariyana Bozhinova, Lyubka Ilieva, Lyubomira Todorova,
Pavlin Pavlov**

Innovations - a Factor for Competitive Tourism in Bulgaria..... 7

Section II

Sustainable and Balanced Development

Petya Ivanova, Galya Moneva, Veselin Kyuranov

Safety and Sustainability of Event Tourism in Bulgaria..... 45

Section III

Digital Transformation of Economy and Society

**Petya Emilova, Veselin Popov, Kremena Marinova-Kostova,
Martin Aleksandrov, Daniel Zlatev**

Researching the Potential of Big Data and IoT for Developing
an Intelligent Business Environment..... 83

Margarita Shopova, Evgeni Ovchinnikov

Automatic Algorithms for ARIMA Model Identification in Time Series
Forecasting: A Literature Review 117

**Momchil Antov, Silviya Kostova, Zhelyo Zhelev, Boryana Peycheva,
Antonia Zheleva**

The Impact of the New Customs Reform in the EU on the Functional
and Methodological Approaches to Customs Control 149

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ”

АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

ТОМ 33

**ИНОВАЦИИ, УСТОЙЧИВОСТ, ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ –
ЗА УСКОРЕНО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ**

Даден за печат на 20.02.2025 г., излязъл от печат на 28.02.2025 г.

Поръчка № 18923, тираж: 50 бр.

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”

Свищов, ул. Цанко Церковски № 11А

ISSN 1312-3815